

Kacper Zalewski

Doktorant Kolegium Ekonomiczno-Społecznego
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
e-mail autora: kz57185@doktorant.sgh.waw.pl

REZERWA OBOWIĄZKOWA W SEKTORZE BANKOWYM

Streszczenie

Na początku XVII w. w Amsterdamie powstał pierwszy bank publiczny. Jego pierwotnym celem była kontrola jakości pieniądza w obiegu. Dodatkowo pełnił on funkcję skarbcza dla obywateli i organizacji, np. kupieckich. Na początku głównie zwracano uwagę na bezpieczeństwo deponentów, jednak z czasem zaczęto udzielać finansowania z powierzonych środków, co przy niekorzystnych warunkach doprowadziło w XIX w. bank do upadłości. W artykule zaprezentowano dwa systemy funkcjonowania banku – rezerwy pełnej i rezerwy częściowej. Rezerwa pełna zakłada pełne pokrycie w każdym momencie powierzonych wkładów, a częściowa – utrzymywanie jedynie rezerwy pozwalającej na płynne działanie. System monetarny najpierw opierał się na pełnym pokryciu w złocie, następnie jednak odchodzono od tego standardu, a obecnie nie jest już niczym gwarantowany poza wiarygodnością emitenta. Te dwa zjawiska wzajemnie na siebie wpływają, co pozostaje jednak niezauważane i elementy te rozpatruje się oddzielnie, badając takie obszary jak emisja pieniądza i koniunkturalność gospodarki. Planując zmiany w obszarze prawnym związanym z rezerwą obowiązkową, należy pamiętać o tej współzależności oraz o pozostałych elementach systemu bankowego.

Słowa kluczowe: bankowość, rezerwa obowiązkowa, system rezerwy częściowej

Wprowadzenie

Rezerwa obowiązkowa w sektorze bankowym stanowi instrument polityki pieniężnej określający wartość środków powierzonych przez klientów, które bank musi posiadać w formie gotówki lub środków na rachunku w banku centralnym. Współcześnie system bankowy jest oparty na systemie rezerwy częściowej, który zakłada posiadanie w każdym momencie jedynie części wartości depozytów. Umożliwia to łatwą kreację pieniądza oraz dostarcza instytucjom odpowiedzialnym za politykę pieniężną narzędzia, których stosowanie daje możliwe do określenia skutki, co z kolei pozwala na sprawne prowadzenie polityki pieniężnej.

Artykuł ma na celu przedstawienie: zasad funkcjonowania systemu rezerwy częściowej, momentu jego powstania oraz jego dzisiejszej formuły, podstaw prawnych i wpływu na pozostałe elementy systemu finansowego, a także systemu rezerwy pełnej i sposobów jego przywrócenia, które są obecnie dyskutowane. Niniejszy tekst powstał na podstawie analizy materiałów naukowych, prasowych, rynkowych i legislacyjnych dotyczących rezerwy obowiązkowej.

Na podstawie zawartych w artykule analiz można stwierdzić, że rezerwa częściowa jest integralnym elementem systemu finansowego, podstawą działalności współczesnych banków depozytowo-kredytowych oraz że musi być rozpatrywana łącznie z innymi elementami tworzącymi system finansowy (szczególnie z systemem walutowym), jeśli chce się analizować jej wpływ na stabilność gospodarki i planować ewentualny powrót do systemu rezerwy pełnej.

1. Powstanie systemu rezerwy częściowej

Pierwszy bank publiczny¹ powstał w Holandii w 1609 r. Był to bank miejski, założony w Amsterdamie. Przyjmowano w nim monety krajowe i zagraniczne, określano ich wartość według obowiązującego systemu mennicznego i otwierano w księgach banku kredyt w wysokości wartości przyjętych monet pomniejszonej o podstawowe koszty banku². Można stąd wywnioskować, co było pierwszym działaniem, które pozwalało bankowi na funkcjonowanie – przyjmowanie środków i dawanie możliwości dysponowania nimi klientom. Głównym celem banków w tamtym okresie było uporządkowanie środka płatniczego oraz ograniczanie możliwości dokonywania

¹ W tym kontekście jest to określenie formy własności.

² J.K. Galbraith, *Pieniądz. Pochodzenie i losy*, PTE, Warszawa 2011, s. 37.

falszerstw. Pieniądz pojawiał się w systemie płatniczym tylko wtedy, gdy miał on dokładne pokrycie w kruszcu, w przypadku Banku Amsterdamskiego był to kruszec zawarty w monetach.

Taki model funkcjonowania obowiązywał właściwie do końca XVII w. W tamtym czasie dochodziło do sytuacji, w których bank nie miał pełnego pokrycia zdeponowanych w nim środków. Było to spowodowane np. udzielaniem krótkoterminowych pożyczek Kompanii Wschodnioindyjskiej. Nie stanowiło to jednak problemu ze względu na bardzo dobrą wówczas kondycję finansową Kompanii. Był to pierwszy krok w stronę modelu bankowości, jaki dziś powszechnie obowiązuje. Powodem tych zmian mogło być pojawianie się wtedy dodatkowego, obok opłat za utrzymywanie depozytów w skarbcu, źródła pozyskiwania dochodu. Sukces pierwszych transakcji pożyczkowych stanowił zachętę do rozwoju w tym obszarze. W kolejnych okresach pojawiły się jednak warunki mniej sprzyjające, a podmioty, które otrzymały środki, zaczęły mieć problemy z ich zwrotem. Było to źródłem kłopotów w realizacji podstawowego celu banku. Sytuacja z 1672 r., kiedy deponenti zaniepokojeni możliwością utraty środków po upewnieniu się, że jednak całość środków jest cały czas w skarbcu, zrezygnowali z wypłaty, nie powtórzyła się. Wprowadzenie przez bank ograniczeń w dysponowaniu środkami zapoczątkowało ostatni etap jego funkcjonowania i w 1819 r. został on zlikwidowany. W czasie jego funkcjonowania operowano w nim w dwóch systemach – rezerwy pełnej (w pierwszym etapie) i rezerwy cząstkowej (od pierwszej pożyczki do likwidacji banku).

2. System rezerwy pełnej

Pierwszym systemem funkcjonowania banków był system rezerwy pełnej. W takiej sytuacji bank przez cały okres posiadania środków klienta musi utrzymywać zabezpieczenie pieniężne w kwocie nie mniejszej niż wartość powierzonych środków. Rola banków polega więc na przyjmowaniu środków od klientów, co jest podstawą pobierania opłat. Dla klientów oznacza to pełną dostępność środków w dowolnym momencie. Aby umożliwić deponentom korzystanie z wartości powierzonych aktywów, a nie z samych aktywów, banki wystawiały swoim klientom zaświadczenia o posiadanych środkach, mające formę papierowego potwierdzenia – były to pierwsze banknoty³. Taka forma była bardzo wygodna, co powodowało, że banknoty nie były spieniężane od razu po otrzymaniu, lecz stanowiły środek płatniczy w ramach kolejnych transakcji. Powodowało to, że pewna wartość środków zdeponowanych

³ Z. Fedorowicz, *Teorie pieniądza*, Poltext, Warszawa 1992, s. 10.

przez klientów zostawała w banku właściwie cały czas. Bankierzy w wyniku tej obserwacji wprowadzili kolejny element działalności bankowej, czyli udzielanie kredytów. Na podstawie arbitralnej decyzji banku o tym, po jaką ilość środków klienci banku do czasu spłaty udzielonego kredytu prawdopodobnie się nie zgłoszą, ustalano skalę udzielania kredytów. Była to forma kreacji indywidualnego pieniądza przez banki komercyjne – każdy bank mógł mieć swój własny wzór wystawianych zaświadczeń. Duże znaczenie miała tu renoma banku – im bardziej był znany i im lepszą cieszył się reputacją, tym szerzej akceptowane były jego kwity. Niektóre miały tak dobrą opinię, że zyskały status banków centralnych, a ich noty miały oficjalną klauzulę zwalniania ze zobowiązań⁴.

Wraz z rozwojem bankowości rozwijał się system monetarny. Początkowo opierał się w pełni na kruszcach, np. system waluty złotej. Później można było wymienić pieniądź papierowy tylko na sztaby złota (często o znacznej wadze, czyli wysokiej wartości jednostkowej) – był to system sztabowo-złoty, który obowiązywał do I wojny światowej. Po II wojnie światowej, w następstwie konferencji z Bretton Woods, zaczął obowiązywać system dewizowo-złoty – niektórych banknotów nie można było wymienić na złoto, ale można było wymienić je na inne banknoty, w tym przypadku dolary amerykańskie, które były na złoto wymieniane. Spowodowało to wysoką popularność tej waluty, która stała się kluczowa w obszarze rynku walutowego. W 1970 r. Stany Zjednoczone zawiesiły wymienialność swojej waluty na złoto i obecnie można wymieniać waluty na inne waluty. Złoto zmieniło swój status i stało się towarem, który można za banknoty kupić, jednak cena jest ustalana przez rynek, a nie emitenta banknotów.

Kolejnym etapem rozwoju było odejście od banknotów. Dziś jest powszechny występujący od średniowiecza pieniądź skryptyralny, czyli funkcjonujący jako zapis. Środki nie są chowane w skarbcu, tylko zapisane na koncie w księdze, w której rejestruje się transakcje przeprowadzane z tego konta. Tak sformułowana postać pieniądza pozwala na dowolność w kształtowaniu polityki banku w zakresie podaży kredytów, ponieważ „bankier może [...] udzielić pożyczki [...] po prostu przez umieszczenie krótkiego zapisu po stronie kredytu”⁵. Obecnie dzięki nowym technologiom księgi nie występują w formie fizycznej (papierowej), ale w formie zapisu w systemie komputerowym. Środki zapisane w ten sposób to pieniądź elektroniczny.

Prowadzi to do nieograniczonej możliwości zwiększania podaży pieniądza, ponieważ posiadając jeden depozyt, można go przeznaczyć w pełni na akcję kredytową.

⁴ Z. Dorosiewicz, *Wprowadzenie do finansów i bankowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 19–20.

⁵ J.K. Galbraith, *op.cit.*, s. 41.

Ten proces można ograniczyć, jeśli bank będzie zatrzymywał w formie rezerwy część powierzonego depozytu, redukując pulę umożliwiającą kolejne emisje. Minimalna wartość może być określana przez organy nadzorujące system bankowy lub prowadzące politykę monetarną. Taka właściwość rezerwy obowiązkowej spowodowała, że znalazła ona szerokie zastosowanie przy zarządzaniu polityką pieniężną przez banki centralne.

3. System rezerwy częściowej

System rezerwy częściowej to taki system, w którym banki przyjmujące depozyty muszą utrzymać określony minimalny poziom wartości przyjętych depozytów w formie rezerwy⁶. Ten poziom to wartość rezerwy obowiązkowej. Bank może zdecydować o utrzymywaniu większej rezerwy, wtedy wartość środków ponad wartość minimalną stanowi nadwyżkę rezerwy. To, jaką wartość rezerwy banki są zobowiązane utrzymywać, jest często określane jako procentowy udział rezerwy do sumy depozytów, nazywany współczynnikiem rezerwy obowiązkowej⁷. Według niektórych autorów jednym z elementów generujących potrzebę funkcjonowania rezerwy częściowej jest wypełnianie przez bank jednej z podstawowych funkcji, czyli transformacji terminów – zamiany krótkoterminowych depozytów na długoterminowe kredyty⁸.

Banki funkcjonujące w Polsce są zobowiązane do utrzymywania określonej ilości środków w ramach rezerwy obowiązkowej na podstawie art. 38 ust. 1 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz. U. z 1997 r. Nr 140, poz. 938). Zgodnie z art. 40 ustawy Narodowy Bank Polski ogłasza w formie uchwał szczegóły dotyczące rezerwy obowiązkowej, takie jak wysokość stawki czy składniki pasywów powodujące konieczność utrzymywania rezerwy. Zgodnie z art. 38 ust. 2 ustawy rezerwa obowiązkowa banków to część środków pieniężnych wyrażona w złotych i w walutach obcych, zgromadzonych na rachunkach bankowych, uzyskanych z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych oraz innych środków przyjętych przez bank podlegających zwrotowi, z wyjątkiem enumeratywnie wymienionych w ustawie środków. Taka definicja jest dokładnym odzwierciedleniem idei funkcjonowania rezerwy obowiązkowej.

⁶ M.N. Rothbard, *Fractional Reserve Banking*, s. 2, <http://silcousadebtssolution.tripod.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/fractionalreservebanking.pdf> [dostęp 29.07.2018].

⁷ F.S. Mishkin, *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Pearson, Boston 2010, s. 347.

⁸ A.D. Smith, *How to make a run-proof bank – Achieving maturity transformation without fractional reserves*, Nathan QLD, Australia 2013, s. 2.

Rezerwa obowiązkowa wielokrotnie zmieniała swoją postać. Jej początkowa forma budziła wiele zastrzeżeń. Małgorzata Zaleska⁹ pod koniec lat 90. XX w. opisała rezerwę obowiązkową jako barierę rozwoju polskiej bankowości, a także podała możliwe i dyskutowane w tamtym okresie kierunki zmian w tym obszarze. Wiele z przedstawionych przez autorkę pomysłów zrealizowano: zniesiono rozróżnienie wartości rezerwy w zależności od rodzaju środków, poziom rezerwy został zmniejszony (z 11% dla depozytów terminowych w złotychkach, 20% dla depozytów w złotychkach płatnych na żądanie oraz 5% dla depozytów walutowych do 3,5% dla wszystkich depozytów obecnie), a sama rezerwa jest oprocentowana w niewielkim stopniu (w 1998 r. nie była, a koszty dla sektora z tego tytułu szacowano na 200 mln PLN¹⁰). Biorąc pod uwagę modyfikacje w ramach tego instrumentu oraz bieżące warunki rynkowe, należy stwierdzić, że w obecnej formie rezerwa nie stanowi już bariery rozwoju ze względu zarówno na jej poziom, jak i na sposób jej kalkulacji, który umożliwia szerokie możliwości zarządzania środkami uwzględnianymi w rezerwie. Obecnie bariery rozwoju sektora należałoby szukać we wprowadzonym 15 stycznia 2016 r., a obowiązującym od 1 lutego 2016 r. podatku od niektórych instytucji finansowych, którego banki są głównym płatnikiem¹¹.

Ze względu na charakter podstawowej działalności banków, czyli zapewnienie bezpieczeństwa powierzonych im środków w postaci depozytów, nie ma zastrzeżeń co do obowiązywania rezerwy, a jedynie co do jej poziomu, który wyznacza granicę między systemem rezerwy pełnej a systemem rezerwy cząstkowej. Każdy system, w którym rezerwa jest inna niż 100%, to system rezerwy cząstkowej. W przypadku banków emisyjnych jest to 100% pokrycia np. w złocie wyemitowanych środków – czysty system waluty złotej. Jeśli jednak zobowiązemy tylko banki komercyjne do utrzymywania 100% rezerwy środków w nich zdeponowanych, a ilość pieniądza będzie zależała od decyzji banku centralnego, to taki system będzie systemem stu-procentowego standardu papierowego pieniądza¹².

Głównym argumentem za wprowadzeniem rezerwy pełnej jest ustabilizowanie gospodarki, ponieważ generatorem wahań jest dowolność emisyjna, uzależniona

⁹ M. Zaleska, *Rezerwy obowiązkowe barierą rozwoju polskich banków*, „Bank i Kredyt” 1999, nr 5, s. 41–48.

¹⁰ *Redukcja rezerw w styczniu?*, „Prawo i Gospodarka”, 16.12.1998, s. 7.

¹¹ M. Wiśniewski, *Przerzucalność podatku bankowego w Polsce – próba oceny skali zjawiska*, „Annales” UMCS, t. 51, nr 4, Lublin 2017, s. 99–112; C. Martysz, B. Bartlewski, *Podatek bankowy: koncepcja i studium przypadków*, „INFOS” BAS, nr 3(241), Warszawa 2018, s. 101.

¹² M. Machaj, *System rezerw cząstkowych a pusty pieniądz – co ważniejsze?*, <http://mises.pl/blog/2008/03/27/machaj-system-rezerw-czastkowych-a-pusty-pieniadz/> [dostęp 29.07.2018]; J.G. Hulsmann, *Free Banking and the Free Bankers*, s. 11, https://mises-media.s3.amazonaws.com/rae9_1_1_2.pdf?file=1&type=document [dostęp 29.07.2018].

od bieżących potrzeb¹³. Z kolei niestabilność (np. inflacja) to cena za szybszy wzrost gospodarczy, generowany przez możliwość kreacji pieniądza przez banki komercyjne, a nie wynikający z gromadzenia oszczędności¹⁴. Jednocześnie, chcąc stabilizować sytuację, nie trzeba odgórnie wprowadzać rezerwy pełnej, ponieważ poprzez manipulację innymi instrumentami (np. regulacjami w zakresie struktury bilansu) można banki zachęcić, aby same, zgodnie z zasadą Friedmana, do tego stanu dążyły¹⁵. Dodatkowo zwraca się uwagę na występowanie pokusy nadużycia (*moral hazard*), pojawiającej się w momencie funkcjonowania systemu gwarantowania depozytów¹⁶. Kolejnym argumentem jest naturalne ograniczenie działalności podmiotów z obszaru *shadow banking*¹⁷, ponieważ instytucje z tego sektora wykraczają poza obszary związane bezpośrednio z emisją pieniądza¹⁸.

Obecnie ok. 97% pieniądza w gospodarce zostało stworzone przez banki komercyjne, a pozostałe 3% przez banki centralne¹⁹. W tym miejscu rozważań warto zwrócić uwagę na to wskazanie, które podmioty faktycznie odpowiadają za emisję pieniądza. Biorąc pod uwagę politykę pieniężną, trzeba stwierdzić, że jest to zwykle bank centralny, który decyduje o ilości pieniądza w obiegu. Przy podejmowaniu tej decyzji może kierować się różnymi przesłankami, np. chęcią osiągnięcia pożądanego poziomu inflacji. Odejście od wszelkich fizycznych form pieniądza pozwala na zupełną dowolność przy kształtowaniu jego ilości, co jest widoczne i stanowi powód oddzielania polityki pieniężnej od pozostałych polityk (w celu ograniczania skłonności do nadużyć).

Przy założeniu pełnej wymienialności waluty na złoto ilość pieniądza dostarczana przez bank centralny jest jasno określona. Nie jest to jednak jednoznaczne z brakiem emisji pieniądza poza sytuacją zwiększenia ilości kruszców; w systemie rezerwy częściowej banki mogą dowolnie kształtować poziom emisji na podstawie obiegu depozytów. Występuje więc złożona relacja, której elementy mogą na siebie wzajemnie w dużym stopniu oddziaływać.

¹³ H. Daly, *Nationalize Money, Not Banks*, CASSE, 2013, <http://www.steadystate.org/nationalize-money-not-banks/> [dostęp 03.06.2018].

¹⁴ W. Block, K.M. Garschina, Hayek, *Business Cycles and Fractional Reserve Banking: Continuing the De-Homogenization Process*, „The Review of Austrian Economics” 1996, vol. 9, no. 1, s. 83.

¹⁵ B.D. Smith, *Monetary Policy, Banking Crises, and the Friedman Rule*, AEA Papers And Proceedings, 2002, s. 1.

¹⁶ A. Crockett, *Why is financial stability a goal of public policy?*, „Federal Reserve Bank of Kansas City. Economic Review” 1997, vol. 82, no. 4, s. 5–22.

¹⁷ G. Fontana, M. Sawyer, *Full Reserve Banking: More ‘Cranks’ Than ‘Brave Heretics’*, „Cambridge Journal of Economics Advance” 2016, vol. 40, issue 5, s. 1333–1350.

¹⁸ B. Dyson, G. Hodgson, F. van Lerven, *A response to critiques of „full reserve banking”*, „Cambridge Journal of Economics” 2016, vol. 40, issue 5, s. 1351–1361.

¹⁹ G. Fontana, M. Sawyer, op.cit.

Tabela 1. Macierz oddziaływania rezerwy obowiązkowej i systemu pieniężnego

	System waluty złotej	System dewizowy
System rezerw pełnych	(a) --	(c) -/+
System rezerw częściowych	(b) +/-	(d) +/+

Źródło: opracowanie własne.

W sytuacji a, czyli waluty w pełni wymiennej na złoto oraz pełnych rezerw depozytowych, mamy dwustronną motywację w kierunku pełnej stabilizacji i minimalnej kreacji pieniądza – bank centralny jest ograniczony przez ilość posiadanego kruszcu, a banki komercyjne mogą prowadzić akcję kredytową wyłącznie z kapitałów własnych.

Sytuacja b to połączenie wymiennalności pieniądza na złoto oraz rezerw częściowych. Taka konfiguracja krępuje bank centralny ilością złota, pozostawiając emisję w gestii banków komercyjnych, ograniczanych przez rezerwę obowiązkową. Może być to sytuacja zagrażająca stabilności systemu – banki, które pomimo funkcjonowania systemu rezerwy będą wymagały wsparcia finansowego ze strony banku centralnego, mogą nie uzyskać całej oczekiwanej kwoty ze względu na ograniczenia nałożone na pożyczkodawcę ostatniej instancji.

W przypadku c banki komercyjne udzielają kredytów wyłącznie na podstawie kapitałów, ale bank centralny może dowolnie zasilać rynek w pieniądzu. Ta sytuacja jest najbezpieczniejsza dla deponentów – potencjalne straty ponoszone przez bank komercyjny z tytułu różnego rodzaju ryzyka bankowego są w pełni pokryte przez posiadany kapitał, co znacznie zwiększa stabilność depozytów powierzonych przez klientów, a w razie trudności związanych z płynnością bank może zgłosić zapotrzebowanie do banku centralnego, którego nie dotyczą ograniczenia w zakresie kreacji pieniądza.

Wariant d, który obecnie funkcjonuje, to połączenie dowolności po obu stronach – bank centralny swobodnie reguluje ilość pieniądza na rynku, a banki komercyjne nie są zobowiązane do utrzymywania pełnych rezerw. Jeśli chodzi o bezpieczeństwo, jest to wariant pośredni między b i c, ponieważ z jednej strony banku centralnego nie dotyczą ograniczenia w razie konieczności wsparcia banków komercyjnych, a z drugiej – banki mogą zbyt liberalną polityką kredytową narazić się na straty, wymagające znacznego wsparcia ze strony banku centralnego.

To pokazuje, że nie ma prostej odpowiedzi na pytanie o kreację pieniądza. Aby kompleksowo podejść do tego zagadnienia, należy mieć na uwadze nie tylko fakt występowania dwustopniowego systemu emisji (bank centralny + banki komercyjne), lecz także istnienie sprzężenia między tymi stopniami, co w połączeniu z nieznacznością wprowadzania jednostkowych zmian może skutkować występowaniem

procesów kompensacyjnych w sferze kreacji pieniądza (przenoszenia oczekiwanej przez rynek emisji z jednego stopnia do drugiego).

Kolejnym zagadnieniem jest otoczenie regulacyjne związane z rezerwą cząstkową. Znaczna część przepisów dotyczących sektora bankowego odnosi się do utrzymywania przez banki odpowiednich relacji poszczególnych składników ich bilansów, np. kapitałów własnych do akcji kredytowej czy aktywów płynnych do posiadanych depozytów. Sprawia to, że ograniczenia mające na celu zmniejszenie skali emisji pieniądza oraz zwiększenie bezpieczeństwa mogą w warunkach skrajnych dla banków z powodzeniem wspierać instrument, jakim jest rezerwa obowiązkowa, osiągając podobne rezultaty, nie paraliżując banków w sposobach generowania dochodów, bo przecież nie można utożsamiać poziomu bezpieczeństwa wynikającego z trzymanyh na rachunku środków z nawet najbardziej płynnymi aktywami, zwłaszcza w sytuacji stresowej dla całego sektora (na co niektórzy autorzy nie zwracają szczególnej uwagi, przedstawiając trzymanie środków z rezerwy przez bank centralny w formie bonów skarbowych jako równie efektywne co zabezpieczenie w gotówce²⁰).

Równie istotną kwestią jest rentowność banków. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na cenę funkcjonowania rezerwy w obu systemach. Biorąc pod uwagę fakt, że banki zarabiają obecnie najwięcej na odsetkach od udzielonego finansowania²¹, które jest możliwe tylko dlatego, że nie muszą one utrzymywać 100% rezerwy, należy stwierdzić, że wprowadzenie takiego poziomu rezerwy znacząco zmniejszyłoby dochody z tego tytułu. Co więcej, zagrożony byłby nie tylko wynik odsetkowy.

Przed epoką rezerwy cząstkowej banki udzielały kredytów tylko na podstawie środków do tego przeznaczonych, np. depozytów terminowych lub własnych środków. Osoba wpłacająca środki na taki depozyt otrzymuje wynagrodzenie z tytułu braku możliwości korzystania ze środków. Jeśli natomiast chciałaby powierzyć bankowi środki, aby te były w bezpiecznym miejscu, powinna wynająć skrytkę bankową i płacić bankowi za jej ochronę. Takie produkty są jeszcze przez banki obecnie oferowane, jednak niektóre instytucje już z nich rezygnują, przynajmniej w przypadku klientów korporacyjnych.

Wprowadzając do systemu bankowego pełną rezerwę, zmienia się charakter podstawowych usług banku: z aktywnego inwestora powierzonych środków staje się strażnikiem zdeponowanych pieniędzy. W takiej sytuacji musi nastąpić zmiana w ofercie produktowej banków. Rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe, które są obecnie bezpłatne bezwarunkowo lub warunkowo przy spełnieniu symbolicznych

²⁰ E.C. Prescott, R. Wessel, *Monetary policy with 100 percent reserve banking: An exploration*, NBER Working Paper Series, Cambridge 2016, s. 2.

²¹ *Raport KNF o sytuacji banków w I półroczu 2017 r.*

wymagań, prawdopodobnie przestaną być oferowane. To samo może dotyczyć kart do rachunków. Wprowadzenie opłat za rachunki i dokonywanie czynności transakcyjnych (obecnie również bardzo często darmowe) jest wysoce prawdopodobne. System, w którym banki odgrywają wyłącznie rolę pośredników przy transferowaniu środków pieniężnych, jest określaną jako bankowość wąska (*narrow banking*)²².

Dodatkowo wzrosną koszty pozyskania środków. Ponieważ akcja kredytowa będzie realizowana wyłącznie na podstawie kapitałów, oczekiwania właścicieli wobec rentowności banku znajdą swoje odzwierciedlenie w wyższych marżach. Ograniczony zostanie również wolumen kredytów. Opierając się na ograniczeniach związanych z wymogami kapitałowymi, można spodziewać się kilka lub kilkanaście razy mniejszego portfela kredytowego niż obecnie. Ten efekt wystąpi jednak w sytuacji, w której będzie dominować finansowanie zewnętrzne, dostarczane przez banki, czyli w gospodarkach opartych na modelu niemiecko-japońskim. W przypadku systemu opartego na rynkach kapitałowych taki efekt będzie znacznie mniejszy, ponieważ finansowanie nie odbywa się przez banki, a ewentualnie jedynie za ich pośrednictwem (np. przy plasowaniu emisji obligacji)²³.

Pomimo opisanych przewidywań obecnie są podejmowane próby przywrócenia systemu rezerwy pełnej. W czerwcu 2018 r. w Szwajcarii miało miejsce referendum dotyczące wprowadzenia systemu rezerwy pełnej, zwane Sovereign Money Initiative lub inicjatywa Vollgeld²⁴. Chciano nadać szwajcarskiemu bankowi centralnemu wyłączne prawo do emisji pieniądza (nie tylko monet i banknotów, lecz także pieniądza elektronicznego) suwerennego oraz sprowadzić rolę banków komercyjnych jedynie do funkcji transakcyjnych. Wśród powodów podjęcia tej inicjatywy wymieniano nadmierne zadłużenie oraz negatywne efekty kryzysów bankowych (w tym wspieranie banków ze środków publicznych) i korzyści związane z emisją pieniądza. Za wprowadzeniem inicjatywy zagłosowało 26% obywateli.

Podsumowanie

Banki funkcjonują obecnie w systemie rezerwy częściowej, czyli utrzymywania jedynie części środków powierzonych im przez klientów. Taka forma prowadzenia działalności jest dzisiaj ugruntowana prawnie, jednak swoje początki miała już kilka wieków temu. Stawiane temu systemowi zarzuty dotyczące generowania niestabilności

²² A.D. Smith, *How to make...*, op.cit., s. 5.

²³ E.C. Prescott, R. Wessel, op.cit., s. 3.

²⁴ <https://www.vollgeld-initiative.ch/english> [dostęp 10.06.2018].

w gospodarce oraz nadmiernej kreacji pieniądza są uzasadnione jedynie w niewielkiej części, ponieważ banki podlegają wielu innym regulacjom, wiążącym je dużo silniej niż poziom rezerwy, i nie funkcjonują po stronie kreacji pieniądza same. Chęć wprowadzenia zmian do obecnie obowiązującego systemu rezerwy powinna wiązać się z analizą ekonomiczną i społeczną wprowadzanych rozwiązań oraz rozpatrywaniem problemów, na które zmiany te miałyby być odpowiedzią, w zdecydowanie szerszym kontekście. Inicjatywa podjęta ostatnio w Szwajcarii pokazuje, że takie analizy nie są przeprowadzane, a organizatorzy posługują się argumentami bez silnego umocowania w nauce. Obecny system realizuje stawiane przed nim cele, a jego ewentualne reformy powinny dotyczyć sfer działalności innych niż rezerwa obowiązkowa (wymogi kapitałowe, dodatkowe miary płynności), ponieważ mogą one przynieść porównywalne rezultaty bez naruszania fundamentów systemu.

THE FRACTIONAL RESERVE BANKING SYSTEM

At the beginning of the 17th century the first public bank was established in Amsterdam. Its primary aim was to ensure high quality of the currency in circulation. Additionally, it provided a vault service to the citizens and organizations, e.g. trading companies. During first years a great attention was put on the security of the deposits, yet within next periods the bank started providing external financing, which accompanied with poor economic conditions led to the insolvency of the bank in the 19th century. The example presents two banking systems – full and fractional reserve. The full reserve requires from a bank keeping all deposits all the time, while the fractional reserve requires keeping a safe level of deposits to ensure smooth operating of the business. At the same time, a monetary system developed, from the full gold standard to the issuer guarantee only. These two subjects have a lot in common and should not be analysed separately, which is done during public debate nowadays, and should be both considered while thinking about money supply and economic disturbances. Any law changes in the mandatory reserve area should be considered with respect to the monetary policy and other banking system aspects.

Keywords: banking, full-reserve banking, fractional-reserve banking

Bibliografia

1. Block W., Garschina K.M., *Hayek, Business Cycles and Fractional Reserve Banking: Continuing the De-Homogenization Process*, „The Review of Austrian Economics” 1996, vol. 9, no. 1, s. 77–94.
2. Crockett A., *Why is financial stability a goal of public policy?*, „Federal Reserve Bank of Kansas City. Economic Review” 1997, vol. 82, no. 4, s. 5–22.
3. Crockett A., Daly H., *Nationalize Money, Not Banks*, CASSE, 2013, <http://www.steady-state.org/nationalize-money-not-banks> [dostęp 03.06.2018].
4. De Soto J.H., *A Critical Analysis of Central Banks and Fractional-Reserve Free Banking from the Austrian School Perspective*, „The Review of Austrian Economics” 1995, vol. 8, no. 2, s. 25–38.
5. De Soto J.H., *A Critical Note on Fractional-Reserve Free Banking*, „The Quarterly Journal of Austrian Economics” 1998, vol. 1, no. 4, Winter, s. 25–49.
6. Dorosiewicz Z., *Wprowadzenie do finansów i bankowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
7. Dow S., Johnsen G., Montagnoli A., *A critique of full reserve banking*, Sheffield Economic Research Paper Series no. 2015008, University of Sheffield, Sheffield 2015, s. 1–23.
8. Dyson B., Hodgson G., Lerven F. van, *A response to critiques of „full reserve banking”*, „Cambridge Journal of Economics” 2016, vol. 40, issue 5, s. 1351–1361.
9. Fedorowicz Z., *Teorie pieniądza*, Poltext, Warszawa 1992.
10. Fontana G., Sawyer M., *Full Reserve Banking: More ‘Crank’ Than ‘Brave Heretics’*, „Cambridge Journal of Economics” 2016, vol. 40, issue 5, s. 1333–1350.
11. Galbraith J.K., *Pieniądz. Pochodzenie i losy*, PTE, Warszawa 2011.
12. Hulsmann J.G., *Free Banking And Fractional Reserves: Reply To Pascal Salin*, „The Quarterly Journal of Austrian Economics” 1998, vol. 1, no. 3, Fall, s. 67–71.
13. Hulsmann J.G., *Free Banking and the Free Bankers*, https://mises-media.s3.amazonaws.com/rae9_1_1_2.pdf?file=1&type=document [dostęp 29.07.2018].
14. Jeffrey C., *Full Reserve Banking: An Analysis of Four Monetary Reform Plans*, Sustainable Finance Lab, Utrecht 2013.
15. Lainà P., *Proposals for full-reserve banking: history and critique from David Ricardo to Martin Wolf*, „Economic Thought” 2015, vol. 4, no. 2, s. 1–20.
16. Machaj M., *System rezerw cząstkowych a pusty pieniądz – co ważniejsze?*, <http://mises.pl/blog/2008/03/27/machaj-system-rezerw-czastkowych-a-pusty-pieniadz/> <http://mises.pl/blog/2008/03/27/machaj-system-rezerw-czastkowych-a-pusty-pieniadz/> [dostęp 18.11.2017].
17. Martysz C., Bartlewski B., *Podatek bankowy: koncepcja i studium przypadków*, „INFOS” BAS, nr 3(241), Warszawa 2018, s. 1–4.

18. Mishkin F.S., *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Pearson, Boston 2010.
19. Prescott E.C., Wessel R., *Monetary policy with 100 percent reserve banking: An exploration*, NBER Working Paper Series, Cambridge 2016.
20. Przybylska-Kapuścińska W., *Rezerwa obowiązkowa jako instrument polskiej polityki pieniężnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, nr 64, s. 131–148.
21. *Raport KNF o sytuacji banków w I półroczu 2017 r.*
22. *Redukcja rezerw w styczniu?*, „Prawo i Gospodarka”, 16.12.1998, s. 7.
23. Salin P., *Free Banking and Fractional Reserves: A Comment on Jörg Guido Hülsmann*, „Quarterly Journal of Austrian Economics” 1998, vol. 1, no. 3, s. 61–65.
24. Smith A.D., *How to make a run-proof bank – Achieving maturity transformation without fractional reserves*, Nathan QLD, Australia 2013.
25. Smith A.D., *Monetary Policy, Banking Crises, and the Friedman Rule*, AEA Papers and Proceedings, 2002.
26. Tymoczko D., *Instrumenty interwencji banku centralnego na rynku pieniężnym*, „Materiały i Studia”, z. 102, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2000.
27. Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim, Dz. U. z 1997 r. Nr 140, poz. 938.
28. Williams J.C., *Fractional Reserve Banking in Grain*, „Journal of Money, Credit and Banking” 1984, vol. 16, no. 4, part 1, s. 488–496.
29. Wiśniewski M., *Przerzucalność podatku bankowego w Polsce – próba oceny skali zjawiska*, „Annales” UMCS, t. 51, nr 4, Lublin 2017, s. 99–112.
30. Zaleska M., *Rezerwy obowiązkowe barierą rozwoju polskich banków*, „Bank i Kredyt” 1999, nr 5, s. 41–48.